

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่องพฤติกรรมกรเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะ และ การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหนี้เสียในโครงการนำบัตรหนี้เสียของผู้บริหารธุรกิจและเจ้าของสถานประกอบการ ได้มีการศึกษาถึงทฤษฎี แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสาร

แนวคิดเกี่ยวกับความรู้

แนวความคิดเกี่ยวกับทัศนคติ

แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

แนวความคิดและขบวนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม

แนวความคิดในการสร้างสังคมแบบยั่งยืน

แนวคิดและนโยบายในการกำหนดมาตรการสำหรับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสาร

ในการแสวงหาข่าวสารหรือเปิดรับข่าวสารของมนุษย์นั้น เป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เพราะข่าวสารเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้ประกอบการตัดสินใจ ในกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ ความต้องการข่าวสารจะเพิ่มมากขึ้นเมื่อบุคคลนั้นต้องการข้อมูลในการตัดสินใจ หรือมีความไม่แน่ใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และบุคคลจะไม่รับข่าวสารทุกอย่างที่ผ่านเข้ามาสู่ตนทั้งหมด แต่จะเป็นผู้เลือกใช้สื่อประเภทต่างๆ เองและจะเลือกรับรู้เพียงบางส่วนที่คิดว่ามีประโยชน์ โดยขึ้นอยู่กับความพึงพอใจในการตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ที่ตั้งใจไว้ของตน โดยมีกระบวนการเลือกสรร (Selective process) ในการรับรู้ข่าวสารของผู้รับสารเองเป็นตัวกำหนด ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ตามความต้องการ ตามทัศนคติ ตามความรู้สึกนึกคิด ฯลฯ ที่ไม่เหมือนกัน

การศึกษาการเปิดรับข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางด้านต่างๆ ประกอบด้วย การเปิดรับข่าวสาร 2 ลักษณะ คือ

1. การเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน โดยที่ผู้รับสารมีความคาดหวังจากสื่อมวลชนว่า การบริโภคข่าวสารจากสื่อมวลชนจะช่วยตอบสนองความต้องการของเขาได้ ซึ่งจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติหรือเปลี่ยนลักษณะนิสัยและพฤติกรรมบางอย่างได้ โดยที่การเลือกบริโภคสื่อมวลชนนั้นจะขึ้นอยู่กับความต้องการหรือแรงจูงใจของผู้รับสารเอง เพราะบุคคลแต่ละคนย่อมมีวัตถุประสงค์และความตั้งใจในการใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนด้วยเหตุผลที่แตกต่างกัน แคลปเปอร์ (Klapper : 1960) ได้แบ่งขั้นตอนในการเปิดรับข่าวสารไว้ดังนี้

1.1 การเลือกรับหรือการเลือกใช้ (Selective Exposure) บุคคลจะเลือกเปิดรับสื่อและข่าวสารจากแหล่งสารต่างๆ ตามความสนใจและความต้องการของตน ซึ่งโดยทั่วไปในการเปิดรับข่าวสารของผู้รับสารมักจะเลือกรับสิ่งที่สนับสนุนความคิดเดิมของตนเสมอ นอกจากนั้นการเลือกรับข่าวสารยังขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม (เช่น ระดับการศึกษา วิชาชีพ รายได้ ฯลฯ) รวมทั้งศาสนา ประเพณีวัฒนธรรมด้วย

1.2 การเลือกให้ความสนใจ (Selective Attention) นอกจากบุคคลจะเลือกเปิดรับข่าวสารแล้ว บุคคลยังเลือกให้ความสนใจต่อข่าวสารที่ได้รับซึ่งสอดคล้องหรือเข้ากันได้กับทัศนคติและความเชื่อดั้งเดิมของบุคคลนั้นๆ ในขณะที่เดียวกันก็พยายามหลีกเลี่ยงการรับข่าวสารที่ขัดต่อทัศนคติ หรือความคิดดั้งเดิม ทั้งนี้เพราะการได้รับข่าวสารที่ไม่สอดคล้องกับความรู้สึก จะทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกไม่พึงพอใจ อันก่อให้เกิดภาวะทางจิตใจที่ไม่สมดุล (Cognitive Dissonance) และสับสนได้

1.3 การเลือกรับรู้และตีความหมาย (Selective Perception and Selective Interpretation) เมื่อบุคคลเปิดรับข่าวสารจากแหล่งใดแหล่งหนึ่งแล้ว ผู้รับสารอาจมีการเลือกรับรู้และเลือกตีความที่ได้รับด้วย ตามประสบการณ์ของแต่ละคน เพราะความหมายของข่าวสารที่ส่งไปถึงมิได้อยู่ที่ตัวอักษร รูปภาพ หรือคำพูดเท่านั้น แต่อยู่ที่ผู้รับสารจะมีการตีความข่าวสารที่ได้รับมาตามความเข้าใจของตนเองหรือตามทัศนคติ ประสบการณ์ ความเชื่อ ความต้องการ สภาวะอารมณ์ และแรงจูงใจของตนในขณะนั้น

1.4 การเลือกจดจำ (Selective Retention) หลังจากที่บุคคลเลือกให้ความสนใจเลือกรับรู้ และตีความข่าวสารไปในทิศทางที่สอดคล้องกับทัศนคติ และความเชื่อของตนแล้ว บุคคลยังเลือกจดจำเนื้อหาสาระของสารในส่วนที่ต้องการจำเอาไว้เป็นประสบการณ์ ในขณะที่เดียวกันก็มักจะลืมข่าวสารที่ไม่ตรงกับความสนใจของตนเอง ซึ่งเท่ากับเป็นการช่วยเสริมให้ทัศนคติ หรือความเชื่อเดิมของผู้รับสารมั่นคงยิ่งขึ้น

ในการศึกษาเรื่องพฤติกรรมการเลือกเปิดรับข่าวสารนั้น มีปัจจัยหลายอย่างที่น่าสนใจสำหรับเหตุผลในการที่มนุษย์เลือกสนใจหรือตั้งใจรับข่าวสารจากสื่อหนึ่งอย่างใด โดยมิใช่วิชาการหลายท่าน ที่มีความเห็นสอดคล้องดังนี้

ไฟรด์สัน (Friedson) ไรเลย์ (Riley) และฟลาวเวอร์แมน (Flowerman : 1951) มีความเห็นในแนวเดียวกันว่า แรงจูงใจที่ต้องการเป็นที่ยอมรับ ของสมาชิกภายในสังคมจะเป็นสิ่งที่ช่วยกำหนดความสนใจการเปิดรับข่าวสารจากสื่อต่างๆ ก็เพื่อตอบสนองความต้องการของตน ซึ่งปรากฏการณ์นี้เมอร์ตัน (Merton) ไรท์ (Wright) และวาบเลส (Waples) เรียกว่า “พฤติกรรมในการแสวงหาข่าวสาร” นักวิชาการเหล่านี้มีความเห็นตรงกันว่า ผู้รับข่าวสารจะเลือกรับข่าวสารจาก

สื่อได้นั้น ย่อมเป็นไปตามบทบาท และสถานภาพในสังคมของผู้รับสารและเหตุผลในการรับสารก็ เพื่อนำไปเป็น หัวข้อในการสนทนา ซึ่งจะทำให้ผู้รับสารรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

ชาร์ลส์ แอตคิน (Atkin : 1973) กล่าวว่า บุคคลจะเลือกรับข่าวสารใดจากสื่อมวลชน นั้นขึ้นอยู่กับ การคาดคะเนเปรียบเทียบระหว่างผลรางวัลตอบแทน (Reward Value) กับ การลงทุน ลงแรง (Expenditures) และพันธะผูกพัน (Liabilities) ที่จะตามมา ถ้าผลตอบแทนหรือประโยชน์ที่จะ ได้รับสูงกว่าการลงทุน หรือการต้องใช้ความพยายามที่จะรับรู้หรือทำความเข้าใจแล้ว บุคคลย่อม แสวงหาข่าวสารนั้น (Information Seeking) แต่ถ้าผลประโยชน์น้อยกว่าบุคคลก็อาจจะเฉยเมยต่อ ข่าวนั้น (Information Ignoring) หรือในกรณีที่บุคคลเห็นว่าข่าวสารนั้น จะก่อให้เกิดภาระผูกพันก็จะ หลีกเลี่ยงข่าวสารนั้น (Information Avoidance) และในบางครั้งก็ต้องยอมรับข่าวสารทั้งๆ ที่ไม่ เต็มใจ (Information Yielding) เพื่อที่จะหลีกเลี่ยงในการลงทุนลงแรงในการรับข่าวสารนั้นๆ

นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่เป็นตัวกำหนดให้เกิดความแตกต่างกันในการเลือกสรรรับ ข่าวสารของมนุษย์ ซึ่งงานการศึกษาของ เดอเฟลอร์ (DeFleur, M.L. : 1966) ได้เสนอทฤษฎีที่ เกี่ยวข้องตัวแปรแทรก (Intervening Variables) ที่มีอิทธิพล ในกระบวนการสื่อสารมวลชนระหว่างผู้ ส่งสารและผู้รับสาร โดยเน้นให้เห็นว่าข่าวสารมิได้ไหลผ่านจากสื่อมวลชนถึงผู้รับและเกิดผลโดย ตรงทันที แต่มีปัจจัยบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้รับสารแต่ละคน เช่น จิตวิทยาและสังคม ตลอดจน อิทธิพลของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้นสังกัดอยู่ ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อการรับข่าวสารนั้นๆ ทำให้เกิดผลไม่ เหมือนกันหรือไม่เป็นไปตามเจตคติของผู้ส่งสาร

2. การเปิดรับข่าวสารจากสื่อบุคคล สื่อบุคคลหมายถึง ตัวบุคคลผู้ที่นำพาข่าวสารจาก บุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งโดยอาศัยการติดต่อระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) ที่จะมีปฏิกริยาโต้ตอบระหว่างกัน โรเจอร์ และชูเมกเกอร์ (Rogers and Shoemaker) กล่าวว่า ใน กรณีที่ต้องการให้บุคคลใดๆ เกิดการยอมรับในสารที่เสนอออกไปหรือจะทำการสื่อสารให้มีประสิทธิ ภาพที่สุดเพื่อให้มีการยอมรับสารนั้น ควรที่จะใช้การสื่อสารระหว่างบุคคล โดยใช้สื่อบุคคลเป็นผู้ เผยแพร่ข่าวสาร สื่อบุคคลนี้จะมีประโยชน์มากในกรณีที่ผู้ส่งสารหวังผลให้ผู้รับเกิดการเปลี่ยนแปลง ในระดับทัศนคติและพฤติกรรมในการรับสาร นอกจากนี้ยังเป็นวิธีช่วยให้ผู้รับสารมีความเข้าใจ กระจ่างชัดและตัดสินใจรับสารได้อย่างมั่นใจขึ้น ซึ่งการสื่อสารระหว่างบุคคลแบ่งเป็น 2 ประเภท (เสถียร เขยประทับ, 2525) คือ

2.1 การติดต่อโดยตรง (Direct Contact) เป็นการเผยแพร่ข่าวสารเพื่อสร้างความ เข้าใจหรือชักจูงโน้มน้าวใจกับประชาชนโดยตรง แต่มีข้อจำกัดคือต้องใช้สื่อบุคคลเป็นจำนวนมาก สิ้นเปลืองเวลา ค่าใช้จ่าย และแรงงานในการเผยแพร่ข่าวสาร

2.2 การติดต่อโดยกลุ่ม (Group Contact of Community Public) กลุ่มจะมีอิทธิพล ต่อบุคคลส่วนรวม โดยที่กลุ่มต่างๆ จะช่วยให้การสื่อสารของบุคคลบรรลุเป้าหมายได้ เช่น การ

ประชุมสัมมนา ก็คือ การจัดกลุ่มคนที่มีความสนใจร่วมกัน ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปให้สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีปฏิริยาโต้ตอบกัน ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการตัดสินใจยอมรับหรือปฏิเสธข่าวสารได้ ดังที่บลูเมอร์ (Blumer : 1969) กล่าวว่า “สังคมมนุษย์ประกอบด้วยกลุ่มที่ต่างชนิดกัน ส่วนใหญ่ชีวิตที่ร่วมกันอยู่ทั้งหมดจะประกอบกันเป็นแบบแผนปฏิบัติและมีพฤติกรรมร่วมกันของกลุ่ม เมื่อกลุ่มมีความสนใจมุ่งไปในทิศทางใด บุคคลส่วนใหญ่ในกลุ่มก็จะมี ความสนใจในทางนั้นด้วย”

เดอเฟลอร์ (Deffleur : 1966) ได้กล่าวถึงทฤษฎีกลุ่มสังคม (Social Categories Theory) ว่า ประชาชนที่มีลักษณะทางสังคมคล้ายกันจะแสดงพฤติกรรมการสื่อสารมวลชนคล้ายคลึงกัน เช่น การเปิดรับสื่อมวลชน ความชอบต่อสื่อประเภทต่างๆ เป็นต้น ส่วนในทฤษฎีความสัมพันธ์ทางสังคม (The Social Relations Theory) เดอเฟลอร์แสดงให้เห็นว่า ข่าวสารจากสื่อมวลชนจะมีตัวแปรแทรกอีกประเภทหนึ่งที่เกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้รับสารกับบุคคลอื่นในสังคม โดยที่ข่าวสารต่างๆ ที่ได้รับจากสื่อมวลชนมักจะถูกรับรู้หรือตีความโดยมีอิทธิพลของกลุ่มหรือบุคคลในกลุ่มเข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ อิทธิพลที่มีผลต่อการรับรู้ข่าวสารในลักษณะนี้เรียกว่า “อิทธิพลของบุคคล” (personal influence) โดยจะมีทฤษฎีการสื่อสารมวลชนสองทอด (Two-Step Flow of Communication) ที่ความคิดเห็นต่างๆ จากจะไหลผ่านสื่อมวลชนไปยังผู้นำความคิดเห็น (Opinion Leader) ก่อน แล้วจึงมีการถ่ายทอดข่าวสารไปยังกลุ่มประชาชนเป้าหมาย ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เป็นกลุ่มต่างๆ ในสังคมนี้จะก่อให้เกิดเป็นเครือข่าย (interpersonal network) ขึ้น ในการสื่อสารมวลชน ซึ่งมีหน้าที่คือ

1. เป็นช่องทางในการถ่ายทอดข่าวสารเข้าในสังคม
2. เป็นแหล่งของอิทธิพลกลุ่มหรืออิทธิพลบุคคลที่มีผลต่อความคิดและการกระทำของสมาชิกในสังคม

ในการศึกษาบทบาทและอิทธิพลเกี่ยวกับผู้นำความคิดเห็นนั้น จะพบว่า มีผลต่อการชักจูงใจให้กลุ่มคนในสังคมยอมรับนวัตกรรมหรือสิ่งใหม่ๆ ต่างๆ ในสังคมที่เกิดขึ้นได้ เช่น โครงการบำบัดน้ำเสียทั้ง 6 โครงการที่กำลังดำเนินการอยู่ในขณะนี้ นั้น ดังนั้นการนำเอาสื่อมวลชนมาใช้ควบคู่กับสื่อระหว่างบุคคลจะสามารถลดอุปสรรคของการสื่อสารที่เกิดจากการเลือกรับข่าวสารได้ อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของสารที่จะเปลี่ยนแปลงและสนับสนุนทัศนคติหรือความคิดและความเข้าใจที่มีอยู่เดิมแล้วให้เกิดประโยชน์อื่นๆ ด้วย เช่น เพื่อให้มีความรู้ใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจแก้ปัญหา รวมทั้งเพื่อสนองความสนใจส่วนบุคคลและเพื่อความบันเทิง นอกจากนี้การที่บุคคลใดจะหลีกเลี่ยงการเปิดรับข่าวสารนั้น ก็ขึ้นอยู่กับการประเมินเปรียบเทียบถึงความพยายามที่ใช้และผลตอบแทนในการที่จะรับรู้ข่าวสารใดๆ ด้วย

หากเมื่อมองถึงกระบวนการสื่อสารในพฤติกรรมกาเปิดรับข่าวสารเรื่องปัญหาน้ำเสียที่ย่ำแย่ในปัจจุบันนี้โดยอ้างถึงแนวความคิดและทฤษฎีดังกล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่า การที่มีโครงการบำบัดน้ำเสียเกิดขึ้นในพื้นที่ต่างๆ ทั้ง 17 เขตในกรุงเทพมหานครนั้น ย่อมต้องการให้สื่อ

ต่างๆ ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ให้เกิดประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นสื่อมวลชน สื่อบุคคล จากหน่วยงานต่างๆ ของภาครัฐที่กำลังดำเนินการก่อสร้างโครงการอยู่ในขณะนี้ เพราะสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วแต่มีผลกระทบต่อผู้ประกอบการทุกอาชีพทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาในเชิงปฏิบัติทั่วไป เช่น การขาดถนนเพื่อวางท่อ การเก็บเงินเพื่อสร้างระบบท่อน้ำทิ้งรวม หรือการกำหนดให้มีการติดตั้งอุปกรณ์ในการบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยสู่แหล่งน้ำสาธารณะก็ตาม ฯลฯ ในขณะเดียวกันผู้บริหารที่เป็นผู้บริหารธุรกิจประเภทต่างๆ รวมทั้งเจ้าของสถานประกอบการเมื่อมีพฤติกรรมที่จะเปิดรับข่าวสารในด้านนี้ ก็จะมีความรู้และส่งผลไปสู่การเกิดทัศนคติที่ดีและการมีส่วนร่วมในโครงการบำบัดน้ำเสีย ซึ่งเป็นหนทางหนึ่งที่น่าไปสู่การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเทศและเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาประเทศได้

แนวความคิดเกี่ยวกับความรู้

ความหมาย : ความรู้ (knowledge) เป็นความสามารถในการใช้ชีวิตที่แท้จริง (Facts) หรือความคิด (Idea) ความหยั่งรู้หยั่งเห็น (Insight) หรือสามารถเชื่อมโยงความคิดเข้ากับเหตุการณ์ เบนจามิน บี บลูม (Benjamin B. Bloom : 1971) ได้ให้ความหมายของความรู้ว่า เป็นสิ่งที่เกี่ยวกับการระลึกถึง เฉพาะเรื่องหรือเรื่องต่างๆ ไป ระลึกถึงวิธี และกระบวนการ หรือสถานการณ์ต่างๆ โดยเน้นความจำ โดยมีระดับของความรู้อยู่ 6 ประการ คือ

1. ระดับที่ระลึกได้ (Recall) หมายถึง การเรียนรู้ในลักษณะที่จำเรื่องเฉพาะวิธีปฏิบัติ กระบวนการและแบบแผนได้ ความสำเร็จในระดับนี้ คือ ความสามารถในการดึงข้อมูลจากความจำได้
2. ระดับที่รวบรวมสาระสำคัญได้ (Comprehension) หมายถึง บุคคลสามารถทำบางสิ่งบางอย่าง ได้มากกว่าการจำเนื้อหาที่ได้รับ สามารถเขียนข้อความเหล่านั้นได้ด้วย ถ้อยคำของตนเองสามารถแสดงให้เห็นได้ด้วยภาพ ให้ความหมายแปลความและเปรียบเทียบความคิดอื่นๆ หรือคาดคะเนผลที่เกิดขึ้นต่อไปได้
3. ระดับของการนำไปใช้ (Application) สามารถนำเอาข้อเท็จจริงและความคิดเห็นที่เป็นนามธรรม (Abstract) ปฏิบัติจริงอย่างเป็นรูปธรรม
4. ระดับของการวิเคราะห์ (Analysis) สามารถใช้ความคิดในรูปของการนำความคิดมาแยกเป็นส่วน เป็นประเภท หรือการนำข้อมูลมาประกอบกัน เพื่อการปฏิบัติของตนเอง
5. ระดับของการสังเคราะห์ (Synthesis) คือ การนำเอาข้อมูล แนวความคิด มาประกอบกัน แล้วนำไปสู่การสร้างสรรค์ (Creative) ซึ่งเป็นสิ่งใหม่แตกต่างไปจากเดิม

6. ระดับของการประเมินผล (Evaluation) คือ ความสามารถในการใช้มูลเพื่อตั้งเกณฑ์ (Criteria) การรวบรวมผล และวัดข้อมูลตามมาตรฐาน เพื่อให้ตั้งข้อตัดสินถึงระดับของประสิทธิผลของกิจกรรมแต่ละอย่าง

อย่างไรก็ตามการเกิดความรู้ไม่ว่าระดับใดก็ตามย่อมมีความสัมพันธ์กับความรู้สึกรู้สึกนึกคิดซึ่งเชื่อมโยงกับสภาพจิตใจในบุคคลต่างกัน อันมีปัจจัยมาจากประสบการณ์ที่สั่งสมมาและสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลทำให้บุคคลมีความคิดและแสดงออกตามความคิดความรู้สึกของตน ความรู้จึงเป็นกระบวนการภายในที่อาจส่งผลต่อพฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลได้ และยังมีผลกระทบต่อผู้รับสารในเชิงทฤษฎีการสื่อสาร โดยมีสาเหตุ 5 ประการ คือ

1. การตอบข้อสงสัย (Ambiguity Resolution) การสื่อสารมักจะสร้างความสับสนให้สมาชิกในสังคม ผู้รับสารจึงมักแสวงหาสารสนเทศโดยการอาศัยสื่อทั้งหลาย เพื่อตอบข้อสงสัยและความสับสนของตน
2. การสร้างทัศนคติ (Attitude Formation) ผลกระทบเชิงความรู้ต่อการปลูกฝังทัศนคติในส่วนมากนิยมใช้กับสารสนเทศที่เป็นนวัตกรรม เพื่อสร้างทัศนคติให้คนยอมรับการแพร่ นวัตกรรมนั้นๆ (ในฐานะความรู้)
3. การกำหนดวาระ (Agenda Setting) เป็นผลกระทบเชิงความรู้ที่สื่อกระจายออกไป เพื่อให้ประชาชนตระหนักและผูกพันกับประเด็นวาระที่สื่อกำหนดขึ้น หากตรงกับภูมิหลังของปัจเจกชนและค่านิยมของสังคมแล้ว ผู้รับสารก็จะเลือกสารสนเทศนั้น
4. การพอกพูนระบบความเชื่อ (Expansion of Belief System) การสื่อสารสังคมมักจะกระจายความเชื่อ ค่านิยม และอุดมการณ์ด้านต่างๆ ไปสู่ประชาชน จึงทำให้ผู้รับสารรับทราบระบบความเชื่อที่หลากหลายและลึกซึ้งไว้ในความเชื่อของตนมากขึ้นไปเรื่อยๆ
5. การรู้แจ้งต่อค่านิยม (Value Clarification) ความขัดแย้งในเรื่องค่านิยมและอุดมการณ์เป็นภาวะปกติของสังคม สื่อมวลชนที่นำเสนอข้อเท็จจริงในประเด็นเหล่านี้ ย่อมทำให้ประชาชนผู้รับสารเข้าใจถึงค่านิยมเหล่านั้นชัดเจนยิ่งขึ้น

ดังนั้น การเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารที่เป็นความรู้ให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะผู้บริหารธุรกิจและเจ้าของสถานประกอบการต่างๆ อาจจำเป็นที่จะต้องระดมทั้งสื่อมวลชนและสื่อบุคคลเข้ามาเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ความรู้ในการนำเรื่องโครงการบำบัดน้ำเสีย และการแก้ไขปัญหาน้ำเสียในชุมชนที่กำลังดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐนั้นให้เข้าถึงและครอบคลุมในภาพ เพราะนักธุรกิจเหล่านี้ต่างก็มุ่งมั่นในธุรกิจของตน จนอาจจะไม่มีเวลาติดตามข้อมูลหรือความรู้ในเรื่องนวัตกรรมใหม่เหล่านี้เลย หรือหากเป็นธุรกิจที่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับ

มาตรการที่รัฐบาลได้ควบคุมไว้แล้ว ก็อาจจะรู้เป็นบางกลุ่ม เช่น กลุ่มที่เป็นบริษัทรับเหมาก่อสร้าง กลุ่มที่ขายเครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการบำบัดน้ำเสีย หากแต่พ่อค้า แม่ขายที่เป็นเจ้าของสถานประกอบการขนาดเล็กหรือขนาดกลางที่ไม่ได้ติดตามข้อมูลข่าวสาร ไม่มีความรู้ในเรื่องนี้ ก็อาจจะเกิดทัศนคติที่ไม่ดี และไม่เห็นด้วยที่จะมีพฤติกรรมหรือการปฏิบัติไปในทางที่หน่วยงานของรัฐได้วางแนวนโยบายไว้ให้ ที่ควรจะส่งผลให้การมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชาติให้ก้าวหน้าขึ้นได้

แนวความคิดเกี่ยวกับทัศนคติ

ความหมาย : ทัศนคติ หมายถึง ระดับความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับภาวะทางใจของบุคคลที่มีต่อวัตถุ เป็นศักยภาพของพฤติกรรมหรือส่วนนำที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรมทางบวกหรือทางลบต่อสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ทัศนคติ เป็นคำที่มาจากรากศัพท์ภาษาละตินว่า "Aptus" (Gardon W. Allport : 1976) แปลว่า นุ่มเอียงเหมาะสม และนอร์แทน แอล มัน (Norman L. Mun) ให้ความหมายว่า เป็นความรู้สึกและความคิดเห็นของบุคคลที่มีต่อสิ่งของบุคคล สถานการณ์ สถาบัน และข้อเสนอดูๆ ในทางที่ยอมรับหรือปฏิเสธ ซึ่งมีผลทำให้บุคคลพร้อมที่จะแสดงปฏิกิริยาตอบสนองด้วยพฤติกรรมตามแนวคิดนั้น นอกจากนี้ยังมีความหมายและคำจำกัดความไว้ดังต่อไปนี้

แมคกายร์ (W.J. McGuire : 1968) ได้อธิบายขั้นตอนของขบวนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติซึ่งประกอบด้วยขั้นต่างๆ 5 ขั้นด้วยกัน คือ

1. การใส่ใจ (Attention)
2. ความเข้าใจ (Comprehension)
3. การยอมรับ (Yielding)
4. การเก็บเอาไว้ (Retention)
5. การกระทำ (Action)

สิ่งที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคตินั้น เริ่มต้นด้วยองค์ประกอบที่สำคัญอันหนึ่งคือ แหล่ง (Source) ของการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ อาจจะเป็นบุคคลเดียว กลุ่มบุคคล หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ หรือสิ่งทีก่อให้เกิดทัศนคติโดยตรง โดยทั่วไปแหล่งข่าวต่างๆ จะมีลักษณะที่แตกต่างกันในด้านต่างๆ เช่น ความสามารถ ความเป็นที่ดึงดูดความสนใจ ความคุ้นเคย ความเป็นมิตร จากการศึกษาพบว่า แหล่งข่าวที่มีความสามารถ มีความคุ้นเคย สามารถดึงดูดความสนใจและมีอำนาจ จะมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติมากกว่าแหล่งข่าวที่ไม่มีคุณสมบัติเหล่านี้ นอกจากนี้องค์ประกอบอื่นๆ เช่น เนื้อหาของข่าวสาร (ควรพิจารณาถึงภาษา ความยากง่าย คำที่ใช้ ฯลฯ) วิธีการส่งข่าวสาร เช่น การพูดในชุมชน การแสดงสาธิต การสัมภาษณ์ การอภิปราย ฯลฯ

และตัวผู้รับสาร เช่น ทักษะในการสื่อความหมาย ทักษะคิด ความรู้ระบบสังคม เป็นต้น ก็เป็นองค์ประกอบในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ

การเปลี่ยนแปลงทัศนคติให้ผลที่แตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างทั้งทางด้าน สรีรวิทยา วัตถุประสงค์ และอื่นๆ เชื่อว่า "อายุ" มีผลต่อทัศนคติของบุคคล ผู้ใหญ่มักจะปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงได้ยาก ซึ่งตรงข้ามกับวัยรุ่นที่พร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงสังคม การเปลี่ยนแปลงนี้มีผลต่อการสร้างทัศนคติของบุคคลเหล่านั้นด้วย

ส่วนประกอบของทัศนคติ : คัทซ์ และ สท็อทแลนด์ (Katz and Stotland) ได้แยกส่วนประกอบของทัศนคติได้เป็น 3 ส่วนด้วยกันคือ

1. ส่วนประกอบทางด้านความคิดหรือความรู้ ความเข้าใจเรียกว่า "Cognitive Component" ได้แก่ ความคิดซึ่งเป็นส่วนประกอบของมนุษย์ในการคิด ซึ่งความคิดนี้อาจจะอยู่ในรูปใดรูปหนึ่งแตกต่างกันออกไป
2. ส่วนประกอบทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก เรียกว่า "Affective Component" ซึ่งเป็นตัวเร้าความคิดอีกทอดหนึ่ง ถ้าหากบุคคลมีภาวะความรู้สึกที่ดีหรือไม่ดีก็จะแสดงออกขณะคิดถึงสิ่งนั้น ออกมาในลักษณะที่แตกต่างกัน เช่น ความรู้สึกในด้านบวก เรียกว่า "Positive Affective Component" ก็จะมีความรู้สึกในด้านบวกเป็นไปในทางที่ดี ในทางตรงกันข้าม บุคคลที่มีความรู้สึกในด้านลบเรียกว่า "Negative Affective Component" ก็จะมีความรู้สึกในด้านลบเป็นไปในทางที่ไม่ดี
3. ส่วนประกอบทางด้านพฤติกรรมเรียกว่า "Behavioral Component" ซึ่งมีแนวโน้มเน้นไปในการกระทำ หรือพฤติกรรมในลักษณะที่ว่าเมื่อมีสิ่งเร้าก็จะเกิดปฏิกิริยาอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น เช่น เมื่อบุคคลมีความรู้สึกในด้านบวก พฤติกรรมที่แสดงออกก็จะเป็นไปในทางที่ดี (อ้างใน ปาโรนิตร์ มั่นคง : 22)

ประเภทของทัศนคติ : บุคคลสามารถแสดงทัศนคติออกได้ 3 ประเภทด้วยกันคือ

1. ทัศนคติเชิงบวก เป็นทัศนคติที่ชักนำให้บุคคลแสดงออก มีความรู้สึกหรืออารมณ์จากสภาพจิตใจได้ตอบในด้านดีต่อบุคคลอื่น หรือเรื่องราวใดเรื่องราวหนึ่ง รวมทั้งหน่วยงานองค์กร สถาบัน และการดำเนินกิจการขององค์กรและอื่นๆ
2. ทัศนคติเชิงลบ คือทัศนคติที่สร้างความรู้สึกเป็นไปในทางเสื่อมเสียไม่ได้รับความเชื่อถือหรือไว้วางใจ อาจมีความเคลือบแคลงระแวงสงสัย รวมทั้งเกลียดชังต่อบุคคลใดบุคคล

หนึ่ง เรื่องราวหรือปัญหาใดปัญหาหนึ่ง หรือหน่วยงาน องค์กร สถาบันและการดำเนิน
กิจการขององค์กรและอื่นๆ

3. ทัศนคติที่บุคคลไม่แสดงความคิดเห็นในเรื่องราว หรือปัญหาใดปัญหาหนึ่งหรือต่อบุคคล
หน่วยงาน องค์กร และอื่นๆ โดยสิ้นเชิง

ทัศนคติทั้ง 3 ประเภทนี้ บุคคลอาจจะมีเพียงประเภทเดียวหรือหลายประเภทรวมกันก็ได้
ขึ้นอยู่กับความมั่นคงในเรื่องความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิด หรือค่านิยมอื่นๆ ที่มีต่อบุคคล สิ่งของ การก
กระทำ หรือสถานการณ์ เป็นต้น ยิ่งถ้าทัศนคติของบุคคลแต่ละคนถูกกระตุ้นให้แสดงออกมาในรูป
ของความเห็นร่วมกันก็จะเปลี่ยนเป็น “สาธารณมติ” ไป

การวัดทัศนคติ : เรอส์โตน (Thurstone : 1976) ได้สรุปลักษณะบางประการที่เกี่ยวข้อง
กับทัศนคติที่จะต้องทำความเข้าใจ ก่อนที่จะทำการวัดทัศนคติไว้ดังนี้

1. ทัศนคติเป็นสิ่งที่มีความซับซ้อน ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยตัวเลขเพียงตัวเดียว อย่างไรก็ตาม
ก็ตามเราสามารถหยั่งรู้ทัศนคติของมนุษย์ได้ ถึงแม้ว่า จะมีความซับซ้อนและมีลักษณะ
เชิงคุณภาพอยู่มากก็ตาม
2. ทัศนคติต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หมายถึง ผลรวมของความรู้สึก ความโน้มเอียง อคติ ความ
กลัว ความคิดอื่นๆ ต่อเรื่องนั้นๆ
3. เราสามารถวัดทัศนคติได้โดยใช้ ความคิดเห็น (opinion) เป็นเครื่องมือแต่การใช้ความ
คิดเห็นเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงทัศนคตินั้น ทำให้มีความคลาดเคลื่อนในการวัด จึงขอเสนอ
แนะว่าการกระทำของคนอาจจะเป็นเครื่องบ่งชี้ ถึงทัศนคติที่ดีกว่าสิ่งที่เขาพูด แต่ก็
เป็นไปได้ที่คนคนนั้นอาจบิดเบือนการกระทำของตนเอง ดังนั้น จึงยังใช้ความคิดเห็นหรือ
การกระทำบางรูปแบบเพื่อใช้บ่งชี้ถึงทัศนคติ
4. มีความคลาดเคลื่อนเกิดขึ้นอย่างแน่นอนในการวัดความคิดเห็นหรือการกระทำที่เราใช้
เป็นเครื่องบ่งชี้ทัศนคติ แต่ความคลาดเคลื่อนระหว่าง “เครื่องบ่งชี้” และความจริงถือว่าเป็น
เป็น “สากล” (universal)
5. ทัศนคติของคนคนหนึ่ง ไม่จำเป็นจะทำนายการกระทำของคนคนนั้นได้ถูกต้องเสมอไป
6. ทัศนคติสามารถเปลี่ยนแปลงได้ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงที่วัดได้อาจเกิดจาก
ความผิดพลาดในการวัด ดังนั้น จึงมีแนวความคิดที่จะใช้ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน

(Standard Error of Measurement) เพื่อแยกความผิดพลาดของเครื่องมือที่ใช้วัดจากความเปลี่ยนแปลงของตัวทัศนคติเอง

7. ไม่สามารถใช้คำ “มาก” หรือ “น้อย” อธิบายทัศนคติได้อย่างสมบูรณ์ เพราะทัศนคติมีหลายมิติอย่างไรก็ตาม ความคิดที่จะวัดทัศนคตินี้เป็นความพยายามที่จะวัดค่าของทัศนคติในเชิงเส้นตรง (Linear Measurement)

โรเซนเบิร์ก และ ฮอฟแลนด์ (Rosenberg and Hovlaand : 1960, อ้างถึงใน อารยา ศุภทรงมกล 2535 : 30) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม (behavior) เป็นการเปลี่ยนแปลงการกระทำที่สามารถสังเกตเห็นได้ การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมนี้เป็นไปได้ค่อนข้างยาก แต่หากผู้ส่งสารสามารถทำให้ผู้รับสารเปลี่ยนแปลงความรู้หรือการรับรู้ได้ การเปลี่ยนแปลงนี้จะเป็นพื้นฐานให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในภายหน้าได้ เมื่อรับสารที่โน้มน้าวใจต่อไป

ยังมีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในเรื่องความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมที่น่าสนใจอีกอันหนึ่งคือ ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม (Theories of Attitude and Behavior Change) ซึ่งกล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงทัศนคติขึ้นอยู่กับความรู้ ความเข้าใจ ทัศนคติ ก็จะเปลี่ยนแปลงและเมื่อทัศนคติเปลี่ยนแปลงแล้ว ก็จะมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งสามอย่างนี้ให้เชื่อมโยงต่อกัน ฉะนั้นในการที่จะให้มีการยอมรับปฏิบัติในสิ่งใดต้องพยายามเปลี่ยนแปลงทัศนคติเสียก่อน โดยให้ความรู้

นอกจากทฤษฎีความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรม สามารถใช้วัดความสำเร็จในการพัฒนาของกลุ่มเป้าหมายแล้ว ยังถือว่าเป็นแนวความคิดที่ใกล้เคียงกับทฤษฎีการแพร่ข่าวสาร เนื่องจากมีส่วนเสริมกันเพราะการเผยแพร่ข่าวสารสามารถเป็นตัวแปรต้น ในขณะที่ความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรมเป็นตัวแปรตาม กล่าวคือ การเผยแพร่ข่าวสารเน้นกลไกของการยอมรับสาร (นวัตกรรม) ของผู้รับสารที่จะเกิดผลกระทบในรูปแบบใด โดยที่ความรู้ ทัศนคติ พฤติกรรม จึงสามารถวัดได้จากการเผยแพร่ข่าวสาร (สุพงษ์ โสชนะเสถียร 2533 : 119)

การแก้ไขปัญหาน้ำเสียที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการของภาครัฐ ในการดำเนินการก่อสร้างโครงการบำบัดน้ำเสีย ย่อมนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลหลายฝ่าย หลายองค์กร โดยเฉพาะบรรดาผู้บริหารธุรกิจและเจ้าของสถานประกอบการที่มีความจำเป็นในการประกอบอาชีพต่างๆ ที่จะต้องอยู่ภายใต้กฎหมายและมาตรการที่เข้ามาครอบคลุมถึงแนวทางในการแก้ไขปัญหาน้ำเสียร่วมกัน ธุรกิจต่างๆ ย่อมเกิดผลกระทบขึ้นแน่นอนหากผู้บริหารไม่เกิดทัศนคติที่ดี ไม่คิดที่จะเอาใจใส่หรือมีความเข้าใจและยอมรับในการดำเนินการเหล่านี้ และเมื่อใดก็ตามที่การกระทำไม่เกิดขึ้น ย่อมนำมาซึ่งปัญหาอันจะเป็นอุปสรรคที่สำคัญในการมีส่วนร่วมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ดีขึ้นได้

แต่โรเจอร์ (Rogers : 1971) ได้อธิบายว่า ทักษะคิดกับพฤติกรรมของบุคคลนั้นไม่ได้สัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องเสมอไป กล่าวคือ เมื่อการสื่อสารก่อให้เกิดความรู้และทัศนคติในทางบวก ต่อสิ่งที่เผยแพร่แล้ว แต่ในขั้นการยอมรับปฏิบัติอาจมีผลในทางตรงกันข้ามก็ได้ ถึงแม้ว่าโดยส่วนใหญ่เมื่อบุคคลมีทัศนคติเกิดขึ้นแล้ว และมีแนวโน้มที่จะปฏิบัติตามทัศนคตินั้นๆ ก็ตาม แต่พฤติกรรมอาจจะไม่เกิดขึ้นเสมอไป ทั้งนี้เพราะบางกรณีอาจเกิด KAP - gap (ช่องว่างของความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติ) ขึ้นได้ กล่าวคือ โดยทั่วไปเมื่อบุคคลมีความรู้ ทัศนคติเช่นไร จะแสดงพฤติกรรมไปตามความรู้และทัศนคติที่มีอยู่นั้นคือ K (Knowledge) A (Attitude) P (Practice) จะเกิดขึ้นอย่างสอดคล้องกันหรือสัมพันธ์กัน แต่จะไม่เกิดขึ้นในทุกกรณีไป ซึ่งในการปิดช่องว่างของความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติ โรเจอร์ (Rogers : 1983) ได้เสนอวิธีแก้ไข 4 ประการคือ

1. การให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการหรือโครงการให้มากขึ้น เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเข้าใจอย่างแท้จริงถึงวิธีการปฏิบัติต่อสิ่งที่เผยแพร่อยู่นั้น
2. ให้คำแนะนำในการปฏิบัติ โดยการใช้สื่อบุคคลเช่นเจ้าหน้าที่ส่งเสริม หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรที่รับผิดชอบในการเผยแพร่กิจกรรมนั้นๆ ให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด
3. โดยการให้รางวัลแก่ผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมหรือยอมรับการปฏิบัติในรูปแบบต่างๆ เพื่อเป็นการจูงใจแก่บุคคลอื่นๆ ที่ยังไม่ยอมรับ ซึ่งอาจจะรวมทั้งการใช้สื่อมวลชนเข้ามาช่วยทำหน้าที่ในการเผยแพร่ข่าวสารนี้ออกไปยังกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการ
4. การใช้กลยุทธ์ในการโน้มน้าวใจ โดยใช้สื่อบุคคลหรือผู้นำทางความคิดเข้าไปเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มเป้าหมายและเพื่อนฝูงเพื่อโน้มน้าวใจให้เกิดการยอมรับปฏิบัติอีกต่อหนึ่ง

แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของคนในการจัดการและควบคุมการใช้ และกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม ในการมีส่วนร่วมประชาชนได้มีพัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจ ในการกำหนดชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตัวเอง

การมีส่วนร่วมของประชาชน จะนำมาซึ่งโอกาสที่ทำให้สมาชิกของชุมชนและสังคมสามารถเข้ามามีส่วนร่วม และมีอิทธิพลในกระบวนการพัฒนาและในการแบ่งสรรผลของการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ซึ่งหมายถึง การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเท่าเทียมกันในประเด็นของ

1. การสนับสนุนกระบวนการพัฒนา
2. การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม
3. การตัดสินใจในรูปของการกำหนดเป้าหมาย การวางนโยบาย การวางแผน และการปฏิบัติตามแผน ทั้งในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม (Department of International Economic and Social Affairs, 1981 อ้างใน บุญชัย เกิดปัญญาวัฒน์, 2535)

สหประชาชาติ (United Nations, 1978 อ้างใน สดาลัย พอใจ, 2536) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน ในฐานะที่เป็นกระบวนการในการพัฒนาไว้ว่า คือ การเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้น และมีพลังของประชาชนในระดับต่างๆ คือ

1. ในกระบวนการตัดสินใจ เพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคมและการจัดสรรทรัพยากรในการให้บรรลุเป้าหมายนั้น
2. ในการปฏิบัติตามแผนการหรือโครงการต่างๆ โดยสมัครใจ

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ กล่าวว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ (Mental and Emotional Involvement) ของบุคคลหนึ่งในสภาพการณ์กลุ่ม (Group Situation) ซึ่งผลของความเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้ (Contribution) บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

แนวความคิดเกี่ยวกับการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนนั้น ได้บังเกิดขึ้นกับชุมชนต่างๆ ทั่วโลก ซึ่งการมีส่วนร่วมเกิดจากแนวคิด 3 ประการ คือ (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ อ้างถึงในทวีทอง พงษ์วิวัฒน์ 2527 : 182-183)

1. ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของบุคคล ซึ่งกลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม
2. ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้นลงมือกระทำร่วมกัน
3. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่ม หรือ ชุมชนไปในทิศทางที่ปรารถนาการตัดสินใจร่วมกันนี้ จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความคิดริเริ่มกระทำที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

แบบอย่างของผู้มีส่วนร่วม : มี 3 แบบดังนี้

1. เป็นผู้กระทำการ คือ ผู้ก่อให้เกิดกิจกรรมพัฒนานั้น
2. เป็นผู้รับผลการกระทำ คือ ได้รับผลจากกิจกรรมโดยตรง
3. เป็นสาธารณชนทั่วไป คือ ประชาชนทั่วไปที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง แต่ว่ามีความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรม

ระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชน : สมฤดี นิโครวัฒนยิ่งยง (2537) เสนอว่า การให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับโครงการพัฒนาต่างๆ สามารถแบ่งเป็นลำดับได้ดังนี้

1. การโน้มน้าวจิตใจ เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชน แต่ไม่ได้ให้ประชาชนเข้าร่วมในการวางแผนหรือในกระบวนการตัดสินใจ
2. การให้การศึกษา การให้ข้อมูลข่าวสาร เพื่อสร้างความเข้าใจในโครงการ
3. การรับฟังความคิดเห็นของประชาชน เจ้าหน้าที่แจ้งจุดยืนของตนในโครงการนั้นๆ ให้ประชาชนทราบและขอให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นนั้นๆ
4. การปรึกษาหารือ ทั้งฝ่ายเจ้าหน้าที่ และประชาชนหันมาปรึกษาหารือกัน
5. การร่วมมือกัน ประชาชนมีตัวแทนอยู่ในคณะกรรมการและมีสิทธิออกเสียงขึ้นการตัดสินใจประเด็นจะต้องเข้าใจได้โดยตัวแทนประชาชนจากพื้นที่นั้นๆ
6. การมอบหมายอำนาจหน้าที่ การส่งมอบความรับผิดชอบให้กับสาธารณชน หรือรัฐบาลท้องถิ่นที่มีความชำนาญเฉพาะเรื่องนั้นๆ
7. การให้ประชาชนตัดสินใจเอง

แนวความคิดและขบวนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม

ในการศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับทางด้านสิ่งแวดล้อมที่กำลังเป็นเรื่องที่มีการศึกษากันอย่างกว้างขวาง เพราะทุกประเทศในโลกกำลังตกอยู่ในสภาวะที่ต้องหาทางป้องกันและแก้ไขปัญหาลingkunganต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ แหล่งน้ำ อากาศ ฯลฯ จากการวิเคราะห์ขบวนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมของโลกตะวันตกนั้น มีวิธีการมองปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมออกมามากมายหลายแนว อาทิเช่น จากแนววิเคราะห์ของ เจ.เอส. ไตรเช็ค และ เจ.พี. เลสเตอร์ (J.S.

DRYZEK และ J.P. LESTER) ได้เสนอว่า กลุ่มที่มีแนวคิดอนุรักษ์นิยมมากที่สุดเห็นจะเป็นกลุ่มที่ได้รับการสนับสนุนจากภาคธุรกิจเอกชน เช่น กลุ่ม Club of Rome และ Conservation Foundation โดยที่กลุ่มเหล่านี้ต้องการให้นักธุรกิจที่เป็นผู้นำทางอุตสาหกรรมมีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมมากขึ้น หรือกลุ่ม Earth First และ Greenpeace เป็นตัวอย่างของการเคลื่อนไหวที่เน้น “การปฏิบัติการโดยตรง” (direct action) โดยการเข้าก่อกวนผู้ที่ทำลายสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังมีนักคิดอีกหลายกลุ่มที่ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีอิทธิพลต่อขบวนการเคลื่อนไหวด้วย ซึ่งนักคิดเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นนักนิเวศวิทยา นักเศรษฐศาสตร์ นักปรัชญา นักทฤษฎีสังคมและการเมือง โดยเสนอการจำแนก (typology) เกี่ยวกับโลกทรรศน์ทางสิ่งแวดล้อมในการแก้ไขปัญหานั้น อาจแยกได้ 2 กลุ่มคือ เน้นการแก้ไขแบบศูนย์รวม (centralized solution) ซึ่งจะให้อำนาจแก่ “รัฐ” อย่างมาก ในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม และอีกกลุ่มอาจเสนอแนะแบบกระจายอำนาจ (decentralized solution) โดยให้องค์กรต่างๆ ของสังคมมีบทบาทนำมากกว่า เช่น ธุรกิจเอกชน หรือชุมชนท้องถิ่น โดยยกตัวอย่างเช่น นักสิ่งแวดล้อมแนวอำนาจนิยม ที่มีความคิดเห็นว่าปัจเจกบุคคลมีสิทธิ์ที่จะแสวงหาประโยชน์ทางธุรกิจ แต่อาจนำไปสู่การสร้างปัญหาสิ่งแวดล้อมที่รุนแรงได้ ดังนั้นจำเป็นที่รัฐบาลจะต้องใช้อำนาจอย่างเข้มแข็งเพื่อควบคุมพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลนี้ ส่วนนักปฏิรูปโครงสร้าง มีความเห็นโดยเน้นว่าจะต้องมีการปรับปรุงกระบวนการตัดสินใจให้มีประสิทธิภาพ มีการออกกฎหมายเพื่อควบคุมผู้ก่อมลภาวะ ให้งบประมาณมากขึ้นเพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม และมีการปฏิรูปโครงสร้างบางอย่างในระบบเศรษฐกิจสังคมบางส่วน เช่น ปรับปรุงค่านิยมบางอย่าง หรือปฏิรูปการบริหารงานสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ซึ่งในความคิดแบบการจำแนก (typology) นี้สามารถชี้แนะบางอย่างเกี่ยวกับสู่ทางวิวัฒนาการของ สิ่งแวดล้อมในอนาคตว่าจะมีรูปร่างอย่างไรบ้าง (alternative scenarios) ถ้าสามารถวิเคราะห์และบอกได้ว่า ในปัจจุบันแนวคิดแบบไหนที่เป็นกระแสหลักซึ่งจะมีผลกระทบต่อการวางแผนและพัฒนาของสิ่งแวดล้อมในสังคมได้ภายในระยะเวลาข้างหน้าไม่ไกลนี้

แนวความคิดในการสร้างสังคมแบบยั่งยืน

มีโดวส์ (MEADOWS) และคณะ ให้คำนิยามของ “สังคมแบบยั่งยืน” (Sustainable Society) คือ สังคมที่สามารถดำรงอยู่ได้ยาวนานหลายชั่วอายุคน เป็นสังคมที่มีการมองอนาคตที่ยาวไกล มีความยืดหยุ่น มีความสามารถสูงในการปรับตัว มีผู้คนที่มีความรู้ ไม่มีอวิชชาที่พาไปสู่ความหายนะทางนิเวศทางสังคมและวัฒนธรรม คณะผู้วิเคราะห์เห็นด้วยอย่างเต็มที่กับคำนิยามของ คณะกรรมาธิการสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาของโลก (World Commission on Environment and Development : WCED) ที่บอกว่า สังคมแบบยั่งยืนคือ สังคมที่สนองความต้องการชนรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำลายความสามารถของชนรุ่นอนาคต ในการสนองความต้องการของพวกเขา และเพื่อเป็นการปรับโครงสร้างของระบบโลกไปสู่ความยั่งยืน จำเป็นที่จะต้องเน้นจุดหลักที่ด้านการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศน์ ที่สำคัญๆ คือ

- ก. ปรับปรุงสัญญาณชาวสารประชาชนต้องเรียนรู้มากขึ้นเกี่ยวกับนิเวศวิทยาของมนุษย์ ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับโลกรวมทั้งจะต้องมีความเข้าใจมากขึ้นเกี่ยวกับความเชื่อมโยงระหว่างการพัฒนา กับสิ่งแวดล้อม
- ข. ปรับการสนองตอบให้เร็วขึ้นเมื่อสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลง เราจะต้องมีปฏิกิริยาโต้ตอบทันที เพื่อจะได้มีการวางแผนนโยบายและมาตรการแก้ไขทันเวลา การศึกษาเพื่อให้คนรุ่นใหม่มีความยืดหยุ่นสูง มีความคิดสร้างสรรค์ มีการวิพากษ์ มีการวิเคราะห์แบบระบบ เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง
- ค. ใช้ทรัพยากรที่หายากฟื้นฟูตัวเองไม่ได้ให้น้อยลง น้ำมันแร่ธาตุต่างๆ ควรถูกใช้อย่าง มีประสิทธิภาพและนำกลับมาใช้ใหม่ (recycling) ทุกอย่างเท่าที่ทำได้
- ง. หลีกเลี่ยง ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรที่ฟื้นฟูตัวเองได้ ดันน้ำ สิ่งมีชีวิตทั้งปวง ป่าเขา ฯลฯ ควรได้รับการคุ้มครองสูงสุด การใช้ทรัพยากรเหล่านี้ควรเป็นไปอย่าง รับผิดชอบ ประหยัด และคำนึงถึงอัตราการฟื้นฟูตัวเอง
- จ. ใช้ทรัพยากรทุกชนิดอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด นั่นคือ ให้บรรลุความสุขสมบูรณ์ของ มนุษย์โดยพยายามลดกระบวนการ (throughput) คุณภาพชีวิตไม่ได้ขึ้นอยู่กับมิติของ เชิงปริมาณ
- ฉ. ชลอการขยายตัวของประชากรและการสะสมทุนให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม ข้อนี้ต้องการ การเปลี่ยนแปลงทางความคิดและค่านิยมเกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิต และรูปแบบของการ พัฒนา

ซึ่งแนวทางปฏิบัติทั้งหมดดังที่กล่าวมานี้ เป็นสิ่งจำเป็นที่จะนำเราออกจากหนทางแห่ง ความหายนะทางสิ่งแวดล้อมได้ โดยเฉพาะเรื่องปัญหาน้ำเสียอย่างรุนแรงในกรุงเทพมหานครที่เป็น เมืองหลวงและเมืองเศรษฐกิจของประเทศอยู่ในขณะนี้ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัย ทฤษฎีการสื่อสารต่างๆ เข้ามาช่วยฟื้นฟูสภาพและคุณภาพของแหล่งน้ำให้ดีขึ้นไปพร้อมๆ กับการ ดำเนินการก่อสร้างโครงการบำบัดน้ำเสียในพื้นที่ต่างๆ ได้ในทุกเขตพื้นที่ที่มีปัญหาน้ำเสีย

แนวคิดและนโยบายในการกำหนดมาตรการสำหรับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

จากกฎหมายฉบับแรกของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเรื่องสิ่งแวดล้อม คือ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2518 และต่อมาได้มีการแก้ไขเพิ่มเติม อีก 2 ครั้งคือ ในปี พ.ศ. 2522 และ พ.ศ. 2535 ซึ่งฉบับปี 2535 นี้ถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้ง

สำคัญในกฎหมายสิ่งแวดล้อม เพราะเป็นการนำหลักการใหม่ๆ และแนวความคิดจากต่างประเทศในการจัดการสิ่งแวดล้อมมากำหนดไว้เป็นมาตรการทางกฎหมาย โดยเฉพาะแนวทางที่จะจูงใจให้ประชาชนปฏิบัติตามกฎหมายด้วยความเต็มใจ อันเป็นแนวทางที่เพิ่มเติมไปจากมาตรการควบคุมกำกับ หรือดูแล ซึ่งได้ใช้บังคับมาแล้วตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

เดิมนั้นลักษณะของกฎหมายเป็นไปในทางการควบคุม ซึ่งผู้ประกอบการต่างๆ มีหน้าที่ต้องปฏิบัติตาม จึงกลายเป็นภาระหน้าที่ที่ผู้ประกอบการต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมขึ้นในการดูแลและจัดการเรื่องปัญหาน้ำเสีย อันเป็นผลที่ตามมาจากการประกอบกิจการในธุรกิจภาคเอกชนต่างๆ แต่ก็ขาดการใส่ใจที่จะปฏิบัติตามหรือจงใจหลีกเลี่ยงไม่ยอมทำตาม เนื่องจากเห็นเป็นภาระที่ต้องดูแลและต้องลงทุนสูง ซึ่งประเด็นที่สำคัญก็คือการขาดจิตสำนึกและทัศนคติที่ดีที่จะร่วมกันรับผิดชอบในการรักษาคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำสาธารณะต่างๆ เมื่อเอกชนไม่รับภาระในการจัดการคุณภาพน้ำ การแก้ไขปัญหาน้ำเสีย สังคมก็ต้องเป็นผู้รับภาระแทน เพราะสังคมจะต้องถูกกระทบในแง่คุณภาพของน้ำและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่ต่ำลง ตลอดจนรัฐจะต้องมีค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษามากยิ่งขึ้น

ในต่างประเทศรัฐบาลในประเทศอุตสาหกรรมเริ่มเข้ามาดำเนินการแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม โดยการนำเอาวิธีการ “แบบควบคุม” (regulatory control) เช่น มีการออกกฎหมายใหม่หรือระเบียบกฎเกณฑ์ใหม่ หรือบางทีก็มีการปรับปรุงกฎหมายที่ใช้อยู่แล้ว การใช้วิธีการแบบควบคุมขึ้นอยู่กับความมีประสิทธิภาพและผลในการใช้ จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ระบบการควบคุมได้ขยายตัวอย่างกว้างขวางขึ้น เอ.ซี. พิกู (A.C. PIGOU : The Economics of Welfare 1932) บิดาแห่งเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อมสมัยใหม่ ซึ่งให้แนวทางเศรษฐศาสตร์ว่า มลภาวะและความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นได้เพราะว่า ทรัพยากรทางสิ่งแวดล้อมไม่มีราคา ผู้ผลิต ผู้บริโภค จึงใช้อย่างไม่มีขีดจำกัด ถ้ามีการตีราคาของทรัพยากรธรรมชาติ ผู้ใช้และผู้สร้างมลภาวะจะรู้สึกว่ามี “ของฟรี” ผู้ใดจะใช้สิ่งแวดล้อมนั้นจะต้องเสียค่าสิ่งแวดล้อม เพื่อชดเชยกับความเดือดร้อนที่ไปรบกวนสิทธิผู้อื่น และจะถูกบีบให้ใช้ทรัพยากรด้วยความระมัดระวัง ความเสื่อมโทรมก็จะเกิดขึ้นไม่มาก ทฤษฎีนี้เป็นพื้นฐานสำคัญของการใช้ “เครื่องมือทางเศรษฐกิจ” เพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นวิธีที่ธุรกิจภาคเอกชนจะต้องรับภาระค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นและสังคมจะเป็นผู้รับภาระน้อยลง เพียงแต่การให้นักธุรกิจภาคเอกชนเป็นผู้รับภาระนั้น จะต้องให้ธุรกิจเอกชนรับด้วยความเต็มใจ เพราะตราบไคท์กฎหมายยังมีลักษณะเป็นการบังคับแต่เพียงอย่างเดียว คนก็จะพยายามหลีกเลี่ยงกฎหมายในทุกเวลาที่มีโอกาสจะทำได้ แนวความคิดนี้จึงต้องการเปลี่ยนทัศนคติให้คนอยากปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจเอง

โดยแนวทางที่ได้มีการปรับปรุงกฎหมายที่จะให้ผู้บริหารธุรกิจและเจ้าของสถานประกอบการประเภทต่างๆ รับภาระนี้ด้วยความเต็มใจก็คือ จูงใจให้ผู้ประกอบการทั้งหลายปฏิบัติตามกฎหมาย โดยผู้ประกอบการจะได้รับสิทธิประโยชน์ต่างๆ เมื่อได้ปฏิบัติตามถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งปัจจุบันมาตรการที่นำมาใช้ในการจูงใจนี้จะมีแรงจูงใจในลักษณะการได้รับสิทธิประโยชน์ (Incentive) และแรงจูงใจในลักษณะการผ่อนภาระลง (Disincentive) ซึ่งแนวคิดนี้บ่งว่า จะต้องมี

การส่งสัญญาณในรูปแบบของภาษี ค่าธรรมเนียม ค่าปรับ ค่าบริการ ฯลฯ เพื่อผลักดันให้ผู้ใช้สิ่งแวดล้อมมีพฤติกรรมไปในแนวทางที่ต้องการ เครื่องมือทางเศรษฐกิจทำหน้าที่เปรียบเสมือนเป็นแรงกระตุ้นทางการเงิน (financial incentives) ให้แก่ผู้สร้างมลภาวะ ซึ่งจะต้องเลือกทางเดินที่เหมาะสมที่สุด คือ จะสร้างมลภาวะและต้องจ่ายอย่างหนัก หรือจะลงทุนเพื่อควบคุมมลภาวะและหลุดพ้นจากการจ่ายเงิน (เช่น ภาษี, ค่าธรรมเนียม)

วิธีการทางเศรษฐศาสตร์แบบนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากการสร้างมลภาวะเป็นการควบคุมมลภาวะ โดยใช้ทางด้านการเงินและกลไกตลาด แรงจูงใจนี้อาจมี 2 รูปแบบ ด้านหนึ่งผู้สร้างมลภาวะต้องจ่าย (เช่น ค่าธรรมเนียม) อีกด้านหนึ่ง รัฐจ่ายให้เพื่อกระตุ้นให้มีการควบคุมมลภาวะ (เงินอุดหนุน) จากประสบการณ์ในประเทศอุตสาหกรรม การใช้วิธีการเก็บค่าธรรมเนียมก่อนข้างจะได้ผลมากกว่าการให้เงินอุดหนุน อาจเรียกได้ว่า ค่าธรรมเนียมเป็นมาตรการที่มีการใช้มากที่สุด ค่าธรรมเนียม คือ “ราคาของมลภาวะ” (price of pollution) โดยกำหนดให้ผู้สร้างมลภาวะจะต้องจ่ายในการใช้ “บริการทางสิ่งแวดล้อม” เช่น ในกรณีที่มีการปล่อยของเสียลงสู่แม่น้ำ ลำคลอง

ค่าธรรมเนียมเพื่อสิ่งแวดล้อม (Environmental Charge)

ค่าธรรมเนียม (charge) มีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ ด้านหนึ่งทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจที่ส่งเสริมให้ผู้สร้างมลภาวะ ลดการปล่อยของเสีย โดยทำให้เกิดความรู้สึกว่า ถ้าลงทุนบำบัดของเสียจะเป็นการถูกกว่าที่จะเสียค่าธรรมเนียม อีกด้านหนึ่ง ค่าธรรมเนียมมีผลกระทบทางด้านเงินด้วย รายได้ที่เก็บจากค่าธรรมเนียมจะถูกนำไปให้กองทุนเพื่อใช้จ่ายในการควบคุมมลภาวะต่อไป ในภาคปฏิบัติ ปรากฏว่า ค่าธรรมเนียมไม่ค่อยจะสูงมากนัก จึงไม่ค่อยจะมีแรงกระตุ้นพฤติกรรมของผู้สร้างมลภาวะ สิ่งที่ได้จากการเก็บค่าธรรมเนียมก็คือ การช่วยเสริมสร้างกองทุนเพื่อควบคุมมลภาวะ โดยทั่วไป ค่าธรรมเนียมมี 4 แบบใหญ่ๆ คือ

1. **Effluent charge** หมายถึง การจ่ายค่าธรรมเนียมเพื่อการปล่อยของเสียออกสู่สิ่งแวดล้อมโลกโดยตรง โดยมากมักจะใช้ในกรณีการควบคุมมลภาวะทางน้ำ การจัดการของเสีย
2. **User charge** หมายถึง การจ่ายค่าธรรมเนียม เพื่อเป็นค่าบริการในการกำจัดของเสียที่ฝ่ายธุรกิจเอกชนที่ปล่อยออกมา เช่น การบริการเพื่อรวบรวมและบำบัดของเสีย และน้ำเสีย ค่าธรรมเนียมแบบนี้ คือ ราคาค่าบริการสำหรับการบริการทางสิ่งแวดล้อม ในภาคปฏิบัติมักจะไม่มีการกระตุ้นให้ลดมลภาวะ
3. **Product charge** หมายถึง ค่าธรรมเนียมที่ใช้กับราคาของผลิตภัณฑ์ที่ก่อให้เกิดมลภาวะ เช่น ปุ๋ยเคมี ภาชนะบรรจุของ ฯลฯ

4. **Administrative charges** เป็นค่าธรรมเนียมที่มีเป้าหมาย เพื่อนำรายได้มาใช้ในการบริการงานควบคุมมลภาวะ เช่น ใช้จ่ายเพื่อการวิจัยเรื่องมลภาวะ หรือเพื่อประเมินผลการควบคุมมลภาวะ

การที่นำมาตรการและแนวความคิดทางเศรษฐิกิจมาผสมผสานกับทฤษฎีและแนวคิดในเชิงนิเทศศาสตร์ในครั้งนี้ เนื่องจากถือว่าเป็นมาตรการที่สามารถควบคุมพฤติกรรมของผู้สร้างมลภาวะได้โดยตรง ซึ่งกลุ่มคนเหล่านั้น ส่วนใหญ่ก็คือนักธุรกิจที่ประกอบอาชีพทางธุรกิจต่างๆ เมื่อมาตรการทางควบคุมและค่าสิ่งถูกใช้ควบคู่ไปกับหลักการผู้สร้างมลภาวะต้องเป็นผู้จ่าย (**Polluter - Pays - Principle**) ก็จะทำให้การควบคุมมลภาวะมีประสิทธิภาพมากขึ้น และเกิดเป็นแนวทางในการมีส่วนร่วมมากขึ้น เช่น การกำหนดค่าธรรมเนียมให้สูงขึ้นก็จะยิ่งช่วยคุ้มครองสิ่งแวดล้อมได้ดีขึ้น และเปลี่ยนไปในทิศทาง “ป้องกันดีกว่าแก้” ได้

หากแต่ในโครงสร้างของสังคมเมืองที่เป็นประเทศที่กำลังพัฒนา อย่างกรุงเทพมหานครที่กำลังประสบปัญหาสภาวะน้ำที่เน่าเสียเข้าขั้นวิกฤตแล้วนั้น การดำเนินที่มีต่อเนื่องมาขึ้นก่อนข้างเนิ่นนานแต่ขาดความจริงจังและการร่วมมือเพื่อเข้ามารับผิดชอบเต็มรูปแบบของประชาชนที่มีหลายกลุ่มหลายอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ประกอบธุรกิจและทำโครงการขนาดใหญ่ แม้ว่าอำนาจรัฐและหน่วยงานของรัฐมักจะสนับสนุนกลุ่มธุรกิจที่มีโครงการเพื่อแสวงหากำไร ในการวางนโยบายสิ่งแวดล้อม แต่ก็มักจะพบว่ารัฐบาลจะสนใจการแก้ปัญหาระยะสั้น ละเว้นการมองปัญหาระยะยาว และหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลง เมื่อเป็นเช่นนี้ ทุกสิ่งทุกอย่างก็ยังคงอยู่ในสภาพเดิม เราจึงไม่อาจหวังได้ว่า รัฐบาลจะสามารถแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติได้ จึงจำเป็นที่ต้องให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในธุรกิจของผู้สร้างมลภาวะเหล่านั้น ให้เกิดความรู้ความพร้อมที่จะก้าวจากความคิดแบบเก่าที่ต่างคนต่างอยู่บนธุรกิจของตน จนลึมนึกสภาวะแวดล้อมที่นับวันถูกทำลายลงเรื่อยๆ แล้วก้าวไปสู่การมีส่วนร่วมในจินตนาการใหม่ ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ต้องมีหลายวิธี ดังนี้

- การศึกษาและการรณรงค์เพื่อปลูกความสำนึก
- การปฏิบัติทางกฎหมาย
- การปฏิบัติทางการเมือง เพื่อเปลี่ยนแปลงกระบวนการและแผนนโยบาย
- การเคลื่อนไหวสังคมแนวใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดองค์กรมวลชนระดับท้องถิ่น

แต่หนทางที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคมเพื่อการแก้ไขปัญหามลภาวะและอนุรักษ์ธรรมชาติได้นั้นกลับมีจุดอ่อนอยู่หลายข้อในระบบการเมือง ซึ่งได้ปิดกั้นไม่ให้เราพบกับความสำเร็จในการจัดการทางสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ

- เรายังไม่มีกลไกในการพัฒนาการวางแผนระยะยาว
- ธุรกิจเอกชนมีอำนาจครอบงำในรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐ
- ระบบการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างรัฐบาล หน่วยงานของรัฐและประชาชนยังมีจุดอ่อนอยู่มาก
- กลไกการทำงานของหน่วยงานของรัฐไม่มีประสิทธิภาพ

- เรายังขาดผู้นำที่มีแนวความคิดทางสิ่งแวดล้อม และมุ่งมั่นที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางของสังคมแนวนี้

ถึงแม้ว่าการประกาศนโยบายสิ่งแวดล้อม และการจัดลำดับให้สิ่งแวดล้อมเป็นเป้าหมายสำคัญที่สุดเป้าหมายหนึ่งของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 และ 8 ยังไม่เป็นการเพียงพอที่จะทำให้เราสามารถแก้ไขวิกฤตการณ์ที่ดำรงอยู่ได้ トラบใดที่เรายังไม่ได้แก้ไขจุดอ่อนดังกล่าว โดยเฉพาะอุปสรรคที่สำคัญต่อการแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมในยุคใหม่ คือ อำนาจอิทธิพลของธุรกิจเอกชนและกลุ่มผลประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ กลุ่มเหล่านี้บางทีนอกจากจะเป็นตัวการทำลายสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังเป็นปัจจัยขวางกั้นการอนุรักษ์อีกด้วย

นอกจากมาตรการต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ ในบางประเทศยังมีวิธีการต่างๆ ที่นำมาใช้ แม้ว่าจะไม่เกี่ยวข้องโดยตรงในทางกฎหมาย แต่ก็ใช่วิธีการที่ส่งผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะทางด้านธุรกิจภาคเอกชน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าจะเป็นมาตรการเสริมที่ทำให้ผู้ประกอบการอยากทำดีในเรื่องสิ่งแวดล้อม มาตรการเหล่านี้ได้แก่

1. การกำหนดตราสัญลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม วิธีการนี้ได้นำมาใช้ในประเทศแคนาดา เป็นโครงการความร่วมมือระหว่างรัฐและเอกชน ที่จะออกตราสัญลักษณ์ให้แก่ผลิตภัณฑ์ที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ตราดังกล่าวนี้เรียกกันว่า สัญลักษณ์พิทักษ์สิ่งแวดล้อม (ECOLOGO) ดังนั้นเมื่อโครงการนี้พิจารณาเห็นว่า ผลิตภัณฑ์ใดไม่ส่งผลร้ายต่อสิ่งแวดล้อม หรือผลิตภัณฑ์นั้นส่งเสริมให้คนประหยัดการใช้ทรัพยากร เช่น ผลิตภัณฑ์จากกระดาษที่ได้นำกลับมาใช้ใหม่ หรือเป็นผลิตภัณฑ์ที่โรงงานได้ลงทุนบำบัดของเสียได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลิตภัณฑ์นั้นก็จะได้รับตรา ECOLOGO คิดบนสลากสินค้าได้ ซึ่งจะเป็นการยืนยันให้ผู้บริโภคได้เกิดความสำนึกในเรื่องสิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถส่งเสริมยอดการขายสินค้าได้ ตามความนิยมและความสำนึกของผู้บริโภค แม้บางทีสินค้าจะมีราคาแพงกว่าก็ตาม

2. การตั้งกองทุนรวมเพื่อกิจการรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม ในประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการโฆษณาสู่ สาธารณชน เพื่อชักชวนให้คนซื้อหน่วยลงทุนในกองทุนรวม ซึ่งวิธีการแบบนี้ก็เป็นที่คุ้นเคยกันในประเทศไทย แต่ที่สหรัฐอเมริกาได้ประกาศอย่างชัดเจนว่า กองทุนใดจะเป็นกองทุนรวมที่จะนำเงินจากกองทุนนั้นไปลงทุนเฉพาะในกิจการที่สามารถประหยัดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ หรือเป็นกิจการที่ไม่ส่งผลร้ายต่อสิ่งแวดล้อมเท่านั้น เมื่อประชาชนของเขามีความสำนึกในเรื่องสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจังก็จะเลือกลงทุนในกองทุนรวมนี้ ซึ่งเป็นการส่งเสริมการลงทุนและคุ้มครองสิ่งแวดล้อมไปด้วยในตัว จึงเป็นที่น่าสังเกตได้ว่า ประเด็นในเรื่องสิ่งแวดล้อมนั้น สามารถเป็นประโยชน์ต่อธุรกิจภาคเอกชนได้เป็นอย่างดีในประเทศสหรัฐอเมริกา

ซึ่งทั้งสองสถานการณ์ตัวอย่างในประเทศดังกล่าว ทางด้านรัฐบาลไทยได้จัดตั้งกองทุนสิ่งแวดล้อมขึ้นเพื่อให้ผู้ประกอบการสามารถกู้ยืมเงินมาลงทุนในการซื้ออุปกรณ์หรือติดตั้งระบบ

บำบัดน้ำเสีย และผลิตภัณฑ์บางชนิดก็สร้างจุดขายด้วยการเน้นสินค้าในเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น ผงซักฟอกที่ไม่มีส่วนผสมของสารเคมีที่จะเป็นพิษตกค้างในแหล่งน้ำ หรือน้ำมันที่ไม่มีสารตะกั่วที่ทำลายชั้นบรรยากาศ ซึ่งจะเห็นได้ว่าพื้นฐานของความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน ตลอดจนความตั้งใจของหน่วยงานทั้งหลายที่มีอยู่พร้อมมูลแล้ว จะขาดก็เป็นแต่เพียงจิตสำนึกของประชาชนเท่านั้นว่าจะรักษสิ่งแวดล้อมจริงหรือไม่ และจะยอมเอาเรื่องสิ่งแวดล้อมนี้มาเป็นตัวผลักดันภาครัฐกิจเหมือนดังเช่นประเทศอื่นๆหรือไม่ (จรรยาชัย คัลยพงศ์ : 2536)

จากทฤษฎีและแนวความคิดทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทางด้านสิ่งแวดล้อมและการสื่อสารก็ดี ทุกขั้นตอนย่อมเชื่อมโยงและประสานเข้าด้วยกันได้เพื่อการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและสร้างทัศนคติที่ดี ก่อให้เกิดพฤติกรรมในการมีส่วนร่วมของธุรกิจทุกด้านได้ เมื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับแนวนโยบายแห่งชาติที่หน่วยงานของภาครัฐได้วางกรอบไว้ให้ ย่อมจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมมากที่สุด แนวโน้มในการพัฒนาประเทศโดยรวมก็จะดีขึ้น กระบวนการสื่อสารจะเกิดขึ้นในทุกขั้นตอนของการพัฒนาที่เกิดประโยชน์ สื่อมวลชนคือปัจจัยหลักในการกระจายและเผยแพร่ข่าวสารออกไป สื่อบุคคลก็จำเป็นในการให้ข้อมูล ความรู้ โดยเฉพาะหากในสังคมที่มีผู้นำความคิดที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลแล้ว การถ่ายทอดความรู้ การสร้างทัศนคติ การกระตุ้นเตือนให้ทุกหน่วยงานในองค์กรมีส่วนร่วมเพื่อกระทำการที่จะสร้างประโยชน์ให้กับบ้านเมืองและประเทศด้วยแล้ว สภาพของสังคมก็จะน่าอยู่ สิ่งแวดล้อมก็ไม่ถูกทำลายมากไปกว่าที่ควรจะเป็น แนวทางการแก้ไขปัญหาก็ได้รับการตอบสนองที่จะปฏิบัติตาม การทำงานของภาครัฐกับการจับมือประสานกันของนักธุรกิจทุกสายอาชีพ ย่อมจะนำมาซึ่งสภาพเศรษฐกิจ สังคม ที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน

ความสำคัญจึงอยู่ที่การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารจากกระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นของคนในสังคม กฎหมาย นโยบาย มาตรการหรือแม้แต่แรงจูงใจต่างๆ ที่จะนำมาซึ่งแนวทางในการปฏิบัติ จะเกิดประสิทธิผลขึ้นได้ย่อมต้องอาศัยประสิทธิภาพทั้งในตัวผู้ส่งสาร สาร ช่องทางหรือสื่อต่างๆ รวมทั้งผู้รับสารที่จะต้องก้าวไปด้วยกันอย่างสอดคล้องและส่งเสริมซึ่งกันและกัน กิจกรรมต่างๆ ที่ต้องทำเพื่อการพัฒนาประเทศก็จะได้รับการร่วมมือมากขึ้น ทำให้ธุรกิจภายในประเทศมีความคล่องตัวสูงขึ้น ส่งผลให้เศรษฐกิจมีภาพลักษณ์ดีขึ้น ความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติก็จะปรากฏให้เห็นที่ประจักษ์ของนักลงทุนชาวต่างชาติได้สืบไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นฤพล โรหิตจันทร์ (2534) ได้ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารจากสื่อประชาสัมพันธ์ มีความสัมพันธ์กับความรู้ของประชาชนเกี่ยวกับโครงการ "รักเจ้าพระยากับตาวีเศษ" ของประชาชนในกรุงเทพมหานคร พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับสื่อประชาสัมพันธ์ มีความสัมพันธ์กับความรู้ และทัศนคติของประชาชนเกี่ยวกับโครงการและสื่อประชาสัมพันธ์ในโครงการ

สุวรรณี โปธิศรี (2535) ได้ศึกษาการเปิดรับสื่อ ความรู้ ทักษะคิด และพฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์ของผู้ปกครองนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 เขตกรุงเทพมหานคร พบว่าการเปิดรับข่าวสารโรคเอดส์สื่อที่เปิดรับมากที่สุดคือ โทรทัศน์ รองลงมาคือ หนังสือพิมพ์ เอกสารเผยแพร่ คู่มือและเพื่อนตามลำดับ ส่วนปัจจัยทางด้านอายุ รายได้และการศึกษามีความสัมพันธ์กับการเปิดรับนิตยสาร รายได้และการศึกษามีความสัมพันธ์กับการเปิดรับหนังสือพิมพ์และโปสเตอร์ อาชีพและรายได้มีความสัมพันธ์กับการสื่อสารกับคู่มือรสน เพื่อน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขและอาสาสมัครสาธารณสุข ส่วนรายได้มีความสัมพันธ์กับการสื่อสารกับครู การเปิดรับข่าวสารโรคเอดส์ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความรู้ ทักษะคิด และพฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์และพบว่าสื่อมวลชนเป็นสื่อที่มีบทบาทในการให้ความรู้ และการยอมรับปฏิบัติการป้องกันโรคเอดส์สูงสุด

บุษบา ภูสกุล (2536) ได้ศึกษาถึงพฤติกรรม การเปิดรับสื่อ ความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมในการรักษาทรัพยากรป่าไม้ของประชาชน ในหมู่บ้านป่าไม้ เขตอำเภอดอนจานนคร จังหวัดปราจีนบุรี ผลการวิจัย พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้นั้น มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับความรู้ ในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้ ส่วนพฤติกรรมการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้และพฤติกรรมการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มีความสัมพันธ์ในทางบวก กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้

สุวารีย์ วงศ์วัฒนา (2536) ได้ศึกษาในเรื่องของพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารกับความรู้ ความตระหนักและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนชาวแพ ในจังหวัดพิษณุโลก ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับความตระหนักและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

วรรณิ จงศักดิ์สวัสดิ์ (2536) ได้ศึกษาเรื่องผลของสื่อมวลชนในการพัฒนาจิตสำนึกของประชาชนต่อปัญหามลพิษทางน้ำ พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารด้านปัญหามลพิษทางน้ำจากสื่อมวลชนกลุ่มตัวอย่างมีการเปิดรับด้วยความถี่พอสมควรและบ่อยมาก โดยรับข่าวสารจากสื่อโทรทัศน์มากที่สุด และกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ให้ความสนใจในปัญหามลพิษในระดับปานกลาง

สุภารักษ์ จูตระกูล (2537) ได้ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมในการทิ้งขยะแยกประเภทเพื่อการหมุนเวียนกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ (Recycle) ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า การเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ แผ่นพับ โปสเตอร์ งานนิทรรศการ มีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับการทิ้งขยะแยกประเภท และการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน บุคคลในครอบครัว โปสเตอร์ งานนิทรรศการ มีความสัมพันธ์กับ

ทัศนคติ ส่วนการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน บุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมอาชีพ แผ่นพับ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม

สุมาลี ตั้งจิตต์ศีล (2537) ศึกษาถึงพฤติกรรมการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำกับความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า สื่อมวลชนที่ได้รับการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับคุณภาพของแหล่งน้ำมากที่สุดคือ โทรทัศน์ ส่วนสื่อบุคคล คือ สามิ/ภรรยา พฤติกรรมการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับการรักษาคุณภาพของแหล่งน้ำ ไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้และทัศนคติ แต่การเปิดรับข่าวสารจากสื่อบุคคล สามิ/ภรรยา มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม ความรู้ในเรื่องการรักษาแหล่งน้ำมีความสัมพันธ์กับทัศนคติและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำ และในส่วนของทัศนคติก็มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำ ส่วนในเรื่องประชากรศาสตร์ระดับการศึกษาเป็นตัวแปรเดียวที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการมีส่วนร่วม ส่วนระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ มีความสัมพันธ์กับความรู้และทัศนคติ

หิมลพรรณ สุทธิวงศ์ (2537) ได้ศึกษาการรับทราบข่าวสารจากสื่อมวลชนกับการรับทราบข่าวสารการรณรงค์จากสื่อมวลชน จิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการใช้น้ำอย่างประหยัดของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รับทราบข่าวสารต่างๆ ไป จากสื่อมวลชนในระดับปานกลาง รับทราบข่าวสารการรณรงค์จากสื่อมวลชนในระดับสูง มีจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในการใช้น้ำอย่างประหยัดในระดับสูง พฤติกรรมการรับทราบข่าวสารต่างๆ ไปจากสื่อมวลชน มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับพฤติกรรมการรับทราบข่าวสารการรณรงค์จากสื่อมวลชน แต่พฤติกรรมการรับทราบข่าวสารการรณรงค์จากสื่อมวลชนไม่มีความสัมพันธ์กับจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการใช้น้ำอย่างประหยัด ส่วนจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการใช้น้ำอย่างประหยัดนั้น มีความสัมพันธ์กันในเชิงบวก

ไพลิน ศรีธนากรแก้ว (2537) ได้ศึกษาการเปิดรับข่าวสารสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ ความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าประชาชนในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่มีระดับการเปิดรับข่าวสารสิ่งแวดล้อมจากสื่อมวลชนและสื่อโทรทัศน์ ในระดับปานกลาง และมีระดับการเปิดรับข่าวสารสิ่งแวดล้อมจากสื่อมวลชนและสื่อโทรทัศน์ ในระดับปานกลาง และมีระดับการเปิดรับข่าวสารเรื่องสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันออกไป ตามระดับการศึกษา อาชีพและรายได้ ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่มีความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในระดับปานกลางเท่านั้น นอกจากนี้ระดับการเปิดรับข่าวสารเรื่องสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ ไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้ และความตระหนักในการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม แต่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

พีระนันท์ บุรณะโสภณ (2538) ศึกษาพฤติกรรมกรรมการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมในการใช้ผลิตภัณฑ์อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชน ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการใช้ผลิตภัณฑ์เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้เกี่ยวกับการใช้ผลิตภัณฑ์เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แต่พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการใช้ผลิตภัณฑ์ เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจากสื่อมวลชน สื่อบุคคลและสื่อเฉพาะกิจนั้นมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อทัศนคติและการมีส่วนร่วมในการใช้ผลิตภัณฑ์เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่วนความรู้ในการใช้ผลิตภัณฑ์เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนั้น มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับทัศนคติ แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการใช้ผลิตภัณฑ์เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และในส่วนของทัศนคตินั้นมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมในการใช้ผลิตภัณฑ์เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทักษะคิดและการเปิดรับข่าวสารจากสื่อวิทยุ และสื่อแผ่นพับ เป็นตัวแปรสำคัญที่มีอิทธิพลในการอธิบายการมีส่วนร่วมในการใช้ผลิตภัณฑ์เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ศศิวิมล ปาลศรี (2538) ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคิดและพฤติกรรมการใช้พลังงานไฟฟ้าอย่างประหยัด ของเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานราชการรัฐวิสาหกิจและเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รับทราบข่าวสารการรณรงค์จากสื่อมวลชนในระดับต่ำ ความรู้เกี่ยวกับการใช้พลังงานไฟฟ้าอย่างประหยัดไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติและพฤติกรรมการใช้พลังงานไฟฟ้าอย่างประหยัด แต่ทัศนคติต่อการใช้พลังงานไฟฟ้าอย่างประหยัดมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมการใช้พลังงานไฟฟ้าอย่างประหยัด

อุษณีย์ ศิริสุนทรไพบุลย์ (2538) ศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐ ศึกษาเฉพาะโครงการเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำ ผลการศึกษาพบว่า ปริบทของโครงการในส่วนที่ต้องใช้เทคนิควิชาการซับซ้อนและการที่ขั้นตอนส่วนใหญ่เป็นขั้นตอนในความรับผิดชอบของหน่วยงานราชการ เป็นปริบทที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่วนปริบทของโครงการในส่วนที่เป็นการศึกษาคุณค่า โครงการมีความยืดหยุ่นและยังเป็นเรื่องโต้แย้งกันระหว่างประโยชน์และโทษ เป็นส่วนที่สนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วม จากการศึกษาเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับโครงการมีค่อนข้างน้อย ส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีส่วนร่วมในลักษณะได้รับผล กระทบจากโครงการ ปัญหาการมีส่วนร่วมที่ได้พบมี ปัญหาเรื่องข้อมูลข่าวสาร การจัดประชาพิจารณ์ ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่โครงการและหน่วยงานราชการ ปัญหาจากตัวชาวบ้านและอื่นๆ ส่วนจากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า มีผู้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมแยกเป็นแนวทางตามเป้าหมายที่ต่างกัน โดยผู้วิจัยเสนอให้ผู้มีความรู้จากหลายฝ่ายเข้าร่วมในขั้นตอนวางแผนและเสนอแนวทางในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่าและเกิดการพัฒนาประชาชน

จารุณี บุญนิพัทธ์ (2539) ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร กับความตระหนัก ทัศนคติและการมีส่วนร่วมเรื่องสิ่งแวดล้อมของพนักงานโรงงานอุตสาหกรรม เขตอำเภอบางป๋อ จังหวัดสมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารเรื่องสิ่งแวดล้อมจากสื่อวิทยุ และสื่อบุคคลคือเพื่อนฝูง/เพื่อนร่วมงานมีความสัมพันธ์กับความตระหนักในการรักษาสิ่งแวดล้อม

ส่วนพฤติกรรมกาเปิดรับข่าวสารเรื่องสิ่งแวดล้อมจากสื่อบุคคลคือเพื่อนฝูง/เพื่อนร่วมงานและเจ้าหน้าที่ในที่ทำงาน มีความสัมพันธ์กับทัศนคติที่มีต่อการรักษาสิ่งแวดล้อม และพฤติกรรมกาเปิดรับข่าวสารเรื่องสิ่งแวดล้อมจากสื่อวิทยุ หนังสือพิมพ์และสื่อบุคคลคือ บุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน เพื่อนฝูง/เพื่อนร่วมงาน และเจ้าหน้าที่ในที่ทำงาน มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการรักษาสิ่งแวดล้อม ทัศนคติที่มีต่อการรักษาสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการรักษาสิ่งแวดล้อม

งานวิจัยและศึกษาทางด้านการแก้ไขปัญหาน้ำเสียของภาครัฐกับองค์กรต่างประเทศ

ความพยายามที่จะวางแผนป้องกันและแก้ไขปัญหาคความเสื่อมโทรม ของคุณภาพน้ำดังกล่าวได้มีมานานกว่า 30 ปีแล้ว มีรายงานที่จัดทำโดยบริษัทที่ปรึกษาและองค์กรต่างๆ เพื่อวิเคราะห์แนวทางการแก้ไขและศึกษาความเป็นไปได้ ดังต่อไปนี้

LITCHFIELD PLAN บริษัท Litchfield Whiting Bowne & Associates และ Adams, Howard and Greeley ได้เสนอรายงาน "Greater Bangkok Plan - 2533" ต่อกระทรวงมหาดไทย เมื่อเดือนสิงหาคม 2503 โดยเสนอแนวทาง รูปแบบ และแผนการดำเนินงานระบบประปา ระบบระบายน้ำ ระบบกำจัดน้ำเสีย การวางแผนการใช้ที่ดิน การคมนาคมขนส่ง และสาธารณูปการอื่นๆ สำหรับเขตกรุงเทพฯ และธนบุรี ซึ่งครอบคลุมเนื้อที่รวม 780 ตารางกิโลเมตร

HUSBAND REPORT เมื่อเดือนกันยายน 2505 บริษัท Husband & Co. ได้เสนอรายงาน "Report on Sewerage and Sewage Disposal for the Central Area of Bangkok, Including Reference to Associated Problems of Surface Water Drainage" ต่อกระทรวงมหาดไทย ซึ่งได้มีการเสนอแนวทอรวบรวมน้ำเสียและระบบบำบัดน้ำเสียสำหรับพื้นที่ตอนกลางของเทศบาลนครกรุงเทพฯ ซึ่งครอบคลุมเนื้อที่ประมาณ 30 ตารางกิโลเมตร

CDM PLAN เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2511 บริษัท Camp, Dresser & McKee ได้เสนอรายงาน "Sewerage Drainage and Flood Protection System, Bangkok and Thonburi, Thailand" ต่อเทศบาลนครกรุงเทพฯ โดยเป็นการเสนอแผนหลักเพื่อแก้ปัญหาคการระบายน้ำฝน น้ำโสโครก และป้องกันน้ำท่วมสำหรับจังหวัดพระนคร-ธนบุรี (ชื่อกรุงเทพมหานครในสมัยนั้น) โดยได้ทำการวางแผนครอบคลุมพื้นที่รวม 370 ตารางกิโลเมตร

JICA REPORT เมื่อเดือนสิงหาคม 2524 องค์กร Japan International Cooperation Agency (JICA) ได้เสนอรายงาน "Master Plan Report on Bangkok Sewerage System Project" ต่อศาลาว่าการกรุงเทพมหานคร ซึ่งได้ทำการศึกษาวางแผนระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสีย ระบบ

ระบายน้ำ และป้องกันน้ำท่วม ในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งขณะนั้นครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 370 ตารางกิโลเมตร

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาและจัดทำแผนหลักอีกหลายโครงการเรื่อยมาตลอดจนถึงปัจจุบัน อาทิเช่น

- ปี 2526 : แผนควบคุมคุณภาพน้ำในแม่น้ำท่าจีน โดยสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย
- ปี 2529 : Feasibility Study of Bangkok Flood Protection (Chao Phraya 2) Project" โดย Thai-Austrian Consortium ร่วมกับสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย
- ปี 2531 : Development of a Framework of Water Quality Management of Chao Phraya and The Chine Rivers" โดยมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI)
- ปี 2533 : The Feasibility Study on Purification of Klong Water in Bangkok " โดย Japan International Cooperation Agency (JICA)

ซึ่งชี้ให้เห็นว่าทางภาครัฐบาลเองก็มีความตระหนักและให้ความสนใจในการหาทางแก้ไข และป้องกันปัญหาความเสื่อมโทรมของคุณภาพน้ำมาตลอด แต่รายงานแผนหลักและความเป็นไปได้ของระบบระบายน้ำและกำจัดน้ำเสียต่างๆ ที่กล่าวถึงข้างต้นนี้ ส่วนใหญ่ยังมิได้มีการนำไปดำเนินการก่อสร้างแต่ประการใด เหตุผลหลักได้แก่ ความพร้อมด้านการเงินของประเทศ ทั้งนี้เนื่องจากโครงการดังกล่าวจัดเป็นนวัตกรรมแบบใหม่ ที่ต้องมีการลงทุนสูง และในอดีตที่ผ่านมา ปัญหาความเสื่อมโทรมของคุณภาพน้ำในแม่น้ำลำคลองยังมิได้รับความสนใจจากผู้บริหารประเทศเท่าที่ควร ผลการศึกษาค้นคว้าจึงเป็นแค่เพียงรายงานและการเตรียมพร้อมสำหรับการนำนวัตกรรมในการบำบัดน้ำเสียมาใช้ในเวลาต่อมา

ซึ่งในปัจจุบันก็มีผลงานค้นคว้าและศึกษาจากการทำแผนปฏิบัติการขึ้นมาศึกษาถึงความ เป็นไปได้อยู่หลายโครงการ ได้แก่

ปี 2536 : เดือนมีนาคม กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ได้จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ในการศึกษา เพื่อจัดทำแผนหลักการกำจัดน้ำเสียใน กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ซึ่งจัดทำโดย Macro Consultants Co., Ltd. ร่วมกับสถาบันวิจัย

วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย และ Environmental Technology Consultant Ltd. แห่งประเทศอังกฤษ เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการวางแผนและดำเนินการก่อสร้างโครงการบำบัดน้ำเสียขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาสภาพแหล่งน้ำเสื่อมโทรมที่กำลังอยู่ในขั้นวิกฤตในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล

ปี 2538 : เดือนมีนาคม International Water Supply Association, U.K. ได้จัดสัมมนาขึ้นในประเทศไทย ในระหว่างวันที่ 27-29 มีนาคม ภายใต้การสัมมนา The 1995 Asia Pacific Water & Sewage Conference ซึ่งเป็นการประชุมสัมมนาระหว่างองค์กรที่รับผิดชอบในการจัดการเรื่องน้ำของประเทศต่างๆ เพื่อการพัฒนาสภาพมลภาวะทางน้ำให้ดีขึ้น โดยการมาให้ความรู้ และแนวทางการศึกษาที่เป็นไปได้ในประเทศของตนมาแลกเปลี่ยนกัน ภายใต้การดำเนินงานของ AIC Conference Pte Ltd. ซึ่งเป็นสมาชิกในกลุ่มบริษัท Euromoney Publications Plc ในสิงคโปร์ ซึ่งประเทศต่างๆ นั้น ได้แก่

การประสานงานภูมิภาคของไทย,

Ministry of Water Resources,

The People's Republic of China and Socialist Republic of Vietnam,

Indonesian Water Supply Association, Republic of Indonesia,

Private Sector Development Specialist, Water and Sanitation Division, The World Bank, USA

The Overseas Economic Cooperation Fund (OECF), Thailand and Japan

Waste Management International

Penang Water Authority, Malaysia

National Water Supply & Drainage Board, Sri Lanka

IWACO BV Consultants for Water and Environment, The Netherlands

Ministry of the Environment, Singapore

ปี 2539 : เมื่อเดือนเมษายน กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ได้จัดทำรายงานสรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแผนปฏิบัติการและการศึกษาความเหมาะสมของการจัดการน้ำเสียกรุงเทพมหานครและปริมณฑล หรือ "Bangkok Metropolitan Region Wastewater Management Action Plan and Feasibility Study" ซึ่งดำเนินงานโดยบริษัท Montgomery Watson Asia ร่วมกับ Macro Consultants Co., Ltd. และ Sindhua Montgomery Watson ระหว่างเดือนสิงหาคม 2538 ถึงเดือนมีนาคม 2539 ภายใต้ความช่วยเหลือจากธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (Asian Development Bank หรือ ADB) โดยวัตถุประสงค์หลักของการศึกษานี้ ก็เพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการสำหรับแก้ไขปัญหาน้ำเสียและกำหนดรูปแบบสำหรับโครงการที่จัดลำดับความเร่งด่วนในอันดับแรกพื้นที่โครงการครอบคลุมกรุงเทพมหานครและจังหวัดในเขตปริมณฑลอีก 5 จังหวัด ซึ่งได้แก่ ปทุมธานี นนทบุรี สมุทรสาคร สมุทรปราการ และนครปฐม

ปี 2539 : คณะกรรมการวิชาการสาขาวิศวกรรมสิ่งแวดล้อม สมาคมวิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้จัดโครงการอบรมเรื่อง "การควบคุมระบบบำบัดน้ำเสีย" ขึ้นระหว่างวันที่ 23-27 กันยายน ที่สถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจศศินทร์ ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้บริหารธุรกิจและเจ้าของสถานประกอบการประเภทต่างๆ ที่สนใจเข้าร่วมการสัมมนาที่ให้ข้อมูลทุกอย่างในการป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำเสียอันอาจเกิดขึ้นในธุรกิจของตนได้

ปี 2540 : ภาควิชาวิศวกรรมสิ่งแวดล้อม คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ Engineering Process Department ของประเทศฝรั่งเศส และ Environmental Process Engineering Laboratory INSA Toulouse จะจัดประชุมทางวิชาการระหว่างประเทศไทยและประเทศฝรั่งเศสในหัวข้อ "Wastewater and water supply engineering" โดยเป็นการแสดงภาพรวมเทคโนโลยีและงานวิจัยที่ทั้ง 2 ประเทศศึกษาค้นคว้าอยู่ เพื่อพัฒนาร่วมมือกันต่อไป โดยประเทศฝรั่งเศสจะมีสถาบันอุดมศึกษา, มหาวิทยาลัยที่ค้นคว้าวิจัยด้าน Wastewater และ water supply ไม่ต่ำกว่า 8 แห่ง และบริษัทเอกชนไม่ต่ำกว่า 10 แห่งเข้าร่วม โดยจะจัดประชุมวิชาการและมีเสนาบทความขึ้นระหว่างวันที่ 3-4 พฤศจิกายน 2540

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย